



Foto gemaakt van het schilderij waarop Mevrouw Bähler is afgebeeld tussen haar boeken en stenen. Het stuk, groot 80 bij 100 cm was daags voor haar verjaardag gereed en werd op 20 Juli 1953 overgedragen aan het Dorpshuis te Paterswolde.

*In memoriam*  
**Mevrouw G. Bähler-Boerma**

door  
**J. Boer**

*Directrice Stichting Opbouw Drenthe*

Op 21-10-'53 overleed te Paterswolde Mevrouw G. Bähler-Boerma geboren te Assen op 14-7-1874.

Lange jaren is haar naam verbonden geweest met die vorm van maatschappelijk werk, die zich als „dorpshuiswerk” op het platteland van Nederland in toenemende mate ontwikkelde. Wie het woord „dorpshuiswerk” uitsprak, dacht daarbij haast vanzelf aan Mevrouw Bähler-Boerma, terwijl omgekeerd aan deze figuur ternauwernood gedacht kon worden zonder de achtergrond van het werk der Vereniging „Ons Dorpshuis” te Paterswolde.

Als stichtster van het eerste dorpshuis in Nederland heeft zij pionierswerk verricht op het terrein van het maatschappelijk werk ten plattelande. Reeds in het jaar 1915, toen nog vrijwel nergens op het platteland sprake was van bewust georganiseerde vormen van maatschappelijk werk, ontstond in een klein dorp, aan de uiterste noordgrens van de provincie Drenthe, haast onder de rook van de stad Groningen, een vorm van sociaal werk, die — naar in later jaren blijken zou — van veel meer dan plaatselijke betekenis was.

Het is interessant om na te gaan, hoe dit alles tot stand gekomen is, belangwekkend ook, omdat in deze historie de figuur van Mevrouw Bähler-Boerma, met haar gaven en talenten, met daarnaast ook de menselijke tekortkomingen, waaraan wel geen sterfeling ontkomt, in levendige trekken naar voren treedt.

Het is intussen immer een tere en ietwat précaire opgave, een herinneringsbeeld te geven van een overledene. Er zijn aan ieder mens steeds zoveel kanten, die men niet kent, of waarover men, indien men ze al zou kennen, niet in het openbaar gaat spreken, er is

een zo grote mogelijkheid dat onze blik niet zuiver gericht is, dat belangrijke facetten verwaarloosd en andere te sterk belicht worden.

Wanneer wij daarom in het hiernavolgende willen trachten Mevrouw G. Bähler-Boerma te herdenken, in de voor ons meest sprekende kant van haar wezen, — n.l. als de stichtster van het dorps-huiswerk — doen wij dit in het zekere weten, dat wij tekort zullen schieten en dat aan de mens, aan de volledige persoon ongetwijfeld tekort gedaan zal worden.

In het jaar 1954, nu het Nederlandse platteland bezaaid is met instellingen en organisaties voor sociaal en sociaal-cultureel werk — men denke aan Gezinsverzorging, Huishoudelijke Voorlichting, Groene Kruiswerk, Landbouw- en Landbouwhuishoudonderwijs — is het verschil met 1915, het jaar waarin het dorps-huis te Paterswolde gesticht werd, groot.

In een artikel in „Maatschappelijk Werk, opstellen, aangeboden aan Emilie C. Knappert (1930)“ geeft Mevrouw Bähler een uitvoerige beschrijving van de nood, die in deze jaren overal op het platteland bestond.

Treffend is haar uitspraak, wanneer zij de culturele armoede van het platteland beschrijft, dat: „op talrijke dorpen *de lagere school* de enige onderwijsinrichting, *de kerk* de enige plaats voor vervulling van hogere behoeften, *de vergunningen* de enige openbare ontmoetingsplaatsen zijn“. Scherp en tekenend geformuleerd en . . . tegelijkertijd in het enkelvoud van „kerk“ en „school“ tegenover het meervoud van de „vergunningen“ zo typerend voor de geestesgesteldheid van de schrijfster. Juist deze kleine verschrijving — in de meeste Nederlandse dorpen waren immers ook in 1915 meerdere kerken en meerdere scholen — openbaart, waarom haar conceptie van *het* dorps-huis, naast *de* kerk en *de* school, in het naar geestelijke stromingen zo sterk geschakeerde platteland, deze wereld niet zonder meer veroveren zou. Maar hierover later.

Wanneer wij ons dit eerste begin indenken — en het hierboven genoemde artikel biedt daarvoor talrijke gegevens — worden wij steeds

weer getroffen, door het heldere inzicht in de sociaal culturele nood-situatie, die de plattelandssamenleving beheerste.

Niet theoretisch gevormd op een school voor Maatschappelijk Werk, dus zonder opleiding, zonder hulp van sociologische instituten, doet deze eerste Maatschappelijk Werkster ten plattelande precies datgene, wat het moderne maatschappelijke werk in 1954 zou eisen: voor zij gaat werken, tracht zij een diagnose te stellen, tracht zij vast te stellen waaraan het schort in de dorps-samenleving. Zij vraagt zich af van welke aard en omvang de nood is, die zij wil bestrijden.

Waarschijnlijk heeft het feit, dat zij, voor zij in Paterswolde kwam wonen, reeds als predikantsvrouw met sociale noden in aanraking kwam, hiertoe medegewerkt. Verder bracht een enquête, ingesteld door de Volksbond tegen Drankmisbruik, naar „Het drankgebruik op het platteland“, ook over haar woonplaats zulke ontstellende feiten aan het licht, dat daarmede eigenlijk het gehele probleem op tafel lag. Deze enquête werd dan ook de directe aanleiding tot het oprichting van de Vereniging „Ons Dorps-huis“.

De voortvarendheid, waarmede deze, toch voor het platteland geheel nieuwe, instelling tot stand kwam, geeft ons een ander facet van de persoon van Mevrouw Bähler te zien, n.l. dat van praktische zin en grote doortastendheid. „Tussen de eerste ingeving, de oprichting der Vereniging en het beslag leggen op een huis, lagen ternauwernood zeven weken“ lezen wij in het hierboven aangehaalde artikel. Welke dorps-huisvereniging en welke maatschappelijke werkster ten plattelande ziet hiertoe anno 1954 kans? En dan te bedenken, dat nu het „dorps-huis“ een gevestigd begrip is, terwijl toen waarschijnlijk niemand behalve Mevrouw Bähler een duidelijke voorstelling gehad zal hebben van wat deze nieuwe organisatie eigenlijk worden moest.

Hoe kwam Mevrouw Bähler-Boerma aan dezé idee? Door haar contacten elders in het land. Door Mejuffrouw E. C. Knappert, toenmaals directrice van de eerste school voor Maatschappelijk Werk

in Amsterdam, was Mevrouw Bähler op de hoogte van het z.g. „volkshuiswerk”, ook wel „Ons Huis werk” genoemd, dat in verschillende grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Leiden) in navolging van het in Londen ontstane „Toynbee-werk” sinds 1892 gedaan werd.

Het zou te ver voeren uitvoerig op deze typische laat 19e eeuwse vormen van maatschappelijk werk in te gaan, vormen, die uiteraard in Engeland nog weer een iets andere inhoud hadden, dan in Nederland. Het voornaamste kenmerk was echter wel dit; dat vanuit de gegoede burgerij (in Engeland de Universiteit) een poging gedaan werd het verpauperde proletariaat door allerlei vormen van ontwikkelingswerk op te heffen en deel te doen hebben aan het cultuurbezit, dat toen slechts toegankelijk was voor de z.g. hogere klassen der samenleving. Men stichtte een groot gebouw in een arbeiderswijk („Ons Huis”!) en hier werd door middel van lezingen, cursussen, concerten, toneelvoorstellingen, opheffingswerk gedaan voor de proletarische bevolking. In latere jaren heeft men bij de voortgang van dit werk vanzelfsprekend getracht dit „voor” meer en meer te veranderen in „door”. De opkomst van het socialisme en de daarmee gepaard gaande verheffing van het proletariaat van binnenuit maakte in zekere zin het „volkshuiswerk” in zijn oude vorm, die sterk van boven naar beneden gericht was, onhoudbaar. Het staat intussen wel vast, dat Mevrouw Bähler sterk onder de bekoring geweest is van de activiteiten van het Leidse Volkshuis, dat in zijn opkomst en bloeiperiode door Mejuffrouw E. C. Knappert geleid werd. De Statuten van het Leidse Volkshuis hebben b.v. als leidraad gediend bij het opstellen van de Statuten van het dorpshuis te Paterswolde. Er loopt dus een directe lijn van Londen 1884: „Toynbee-Hall”, via Amsterdam 1892: „Ons Huis” via Leiden 1899: „het Leidse Volkshuis” naar Paterswolde 1915: Ons Dorpshuis”.

Hoewel dus oorspronkelijk de idee van dit werk van buiten kwam, heeft Mevrouw Bähler — en hiermede komen we m.i. tot een tweede zeer karakteristieke eigenschap van deze begaafde vrouw — niet nagebootst, niet klakkeloos overgenomen, maar op

geheel eigen wijze deze idee aangepast aan de eisen van de plattelandsamenleving.

Zij heeft als het ware deze idee vertaald, zodat zij toepasselijk werd op haar eigen dorp, op Paterswolde. Het moet als een flits door haar heengegaan zijn: de ontdekking, dat de sociale en culturele nood van het grote stadsproletariaat, waarop het volkshuiswerk zich richtte, een nood was, die voor de plattelandsbevolking van die tijd *in haar geheel* gold! Waaruit dus logisch volgde dat het dorpshuiswerk zich tot de dorpsbevolking in haar geheel zou richten, niet tot bepaalde groepen er van, niet uitsluitend tot de maatschappelijk minder draagkrachtigen.

Toen kwam de keuze van de middelen, en weer werd het stadse voorbeeld niet zonder meer nagevolgd, maar werden vormen gevonden, die in de dorpsamenleving pasten.

Er was bij deze plattelands maatschappelijke werkster van meet af aan begrip voor het eigen karakter van de plattelandssamenleving, ook voor de specifieke sociaal-culturele nood en voor de bijzondere voorzieningen, die hier hulp konden bieden.

In de keuze van de middelen, dus bij het bepalen van de eerste activiteiten, die in het dorpshuis plaats zouden vinden, spreekt al weer de bij uitstek praktische en op de concrete situatie gerichte vrouw. Hier in eerste instantie geen lezingen over zwaar culturele onderwerpen, maar direct bij het leven van de bevolking aangepaste voorzieningen.

Wij willen er drie noemen, die alle drie getuigen van praktisch inzicht en tegelijkertijd alle drie op dat moment op het platteland volkomen nieuwe activiteiten en nieuwe organisatie vormen waren.

1. de inrichting van een leeszaaltje met uitleenbibliotheek, als filiaal van de Openbare Leeszaal te Groningen. Dit was het eerste boekenfiliaal van een stadsleeszaal op het platteland.
2. de organisatie van kook- en naailessen voor vrouwen en meisjes, opgezet als filiaal van de Groninger Industrieschool. (Het ambulante landbouwhuishoudonderwijs bestond toen nog niet!)



3. de organisatie van tuinbouwcursussen, de eerste in de provincie Drenthe, waaruit later een lagere tuinbouwschool groeide.

Deze drie voorzieningen, allen uit de begintijd van het dorps-huiswerk, tonen de grootheid en begaafdheid van de leidende kracht, die achter dit werk stond. Uit de aard dezer voorzieningen spreekt b.v. de waarde, die zij hechtte aan deskundigheid. In plaats van zelf te gaan prutsen, zoals kleinere figuren gedaan zouden hebben, werd ingezien, dat voor het platteland niet het mindere goed genoeg was, maar het beste geëist moest worden. Bibliotheek- en leeszaalwerk, huishoudonderwijs en vakopleiding, vereisen deskundige leiding. Bestond die alleen in de stad, welnu de stad kome naar het platteland; zo ontstond de filiaalvorm. Anno 1954 zal dit niet meer als de meest gewenste vorm gezien worden. Het platteland heeft zich geëmancipeerd, maar naar plaats en tijd was dit zeker toen de meest effectieve en praktische oplossing. Ook in de financiële moeilijkheden, voor vele sociaal-culturele instellingen een groot struikelblok, was Mevr. Bähler een voortvarende en ondernemende leidster. Zowel bij de Overheid als bij particulieren wist zij voor haar zaak belangstelling te wekken en de nodige financiële steun te krijgen.

Natuurlijk heeft het dorps-huiswerk in Paterswolde nog vele andere mogelijkheden tot ontwikkeling gebracht. Deze drie zijn slechts genoemd, omdat zij in opzet en organisatievorm de oorspronkelijkheid en praktische zin van haar, die wij hier gedenken, zo bij uitstek demonstrenen, ook haar zelfstandig oordeel en onafhankelijkheid van het stedelijke voorbeeld, dat haar bezielde.

In latere jaren bleek dit wederom, toen b.v. een gymnastiekzaal, met badhuis aangebouwd werden, een naar de eisen des tijds ingerichte kleuterschool tot stand kwam, terwijl ook naar de zijde van de gezondheidszorg het dorps-huis zijn mogelijkheden uitbreidde; consultatiebureaux, moedercursussen etc.

Zonder aan alle activiteiten plaats te kunnen inruimen, moeten we hier nog noemen: het clubwerk voor kinderen en rijpere jeugd, terwijl het dorps-huis naast al deze eigen activiteiten ook nog

tal van plaatselijke verenigingen diende als plaats van samenkomst voor vergaderingen, clubs etc.

En wanneer dan temidden van al deze activiteiten de blik weer gaat naar de centrale leidende figuur in dit alles, naar Mevrouw Bähler-Boerma, dan zien we haar weer voor ons, zoals we haar zo vaak mochten aantreffen in het dorps-huis. Op elke dag van de week, op ieder uur van de dag was zij er, als het levende middelpunt van al dit werk, meestal in het hart van het gebouw: de leeszaal. Hier werkte zij, maar meer nog hier *was* zij altijd aanwezig als de vrouw, als de moeder van dit huis. En om haar heen speelde het werk, haar werk, zich af, kwamen en gingen de mensen, de ouderen, de jongeren, de kinderen en de allerkleinsten.

Zij was er en merkte op, combineerde en experimenteerde en steeds ontdekte zij nieuwe behoeften en nieuwe mogelijkheden, zoals dat bij levend werk gaat. Of uit de bevolking zelf kwamen nieuwe wensen, nieuwe verlangens op en het was een van de stelregels van Mevrouw Bähler, dat op deze vragen een dorps-huis altijd „ja” moest kunnen zeggen.

Zo groeide dit werk onder deze bezielende leiding. Het trad naar buiten en vond navolging, eerst binnen de provincie, o.a. in de eerste opzet van het werk van Opbouw Drenthe, later ook elders in het land. Het dorps-huis in Paterswolde bleef het voorbeeld-bedrijf en Mevrouw Bähler, de bij uitstek deskundige. Enkele malen heeft zij over dit werk geschreven en gesproken.

En wanneer wij dit alles aan ons voorbij laten gaan, komt de, bij iedere menselijke arbeid haast onvermijdelijke vraag: en waren er nooit moeilijkheden of teleurstellingen? Zeker, die waren er ook: vele moeilijkheden en zware teleurstellingen.

Mevrouw Bähler was, als zovelen, die door een vaste idee bezielde zijn, niet gemakkelijk in de omgang. Degenen, die nauw met haar samen mochten werken, hebben dit ervaren, maar veelal ook verdragen, uit respect en achting voor de bezieling van deze vrouw. In iedere dorps-samenleving roept een dergelijke figuur krachten en

tegenkrachten op en niemand zal beter beseft hebben dan Mevrouw Bähler hoe zelf onontkoombaar dit is. Toch zal haar dit zwaar gevallen zijn. Toch was er in deze bezielde figuur ook een tragische kant. Waarschijnlijk was zij, die met haar levenswerk de dorpsgemeenschap zo zeer gediend heeft, zelf een zeer eenzaam mens. Medewerkers, die haar vereerden en veel met haar omgingen, moesten constateren, dat zij haar toch nooit helemaal konden begrijpen en benaderen.

Onder de teleurstellingen moet zeker in de eerste plaats het feit gerekend worden, dat de dorpshuis-idee, zoals deze door Mevrouw Bähler werd aangehangen, het platteland van Nederland niet stormenderhand veroverd heeft.

De eerlijkheid gebiedt vast te stellen, dat de geestelijke verscheidenheid van de Nederlandse samenleving aan de verbreiding van de dorpshuisgedachte in de weg stond. Het feit, dat er in Nederland praktisch geen dorp is, dat niet door kerk- en schoolstrijd uiteengevallen is in een aantal verschillend georiënteerde levensbeschouwelijke groepen, maakt dat de idee van *het* dorpshuis als het *ene* gemeenschapshuis van het hele dorp, waar zoveel mogelijk alle sociale en sociaal-culturele activiteiten voor de gehele bevolking zouden plaats vinden, geen grote levensvatbaarheid heeft. Dit moet voor Mevrouw Bähler een diepe en nauwelijks te dragen teleurstelling geweest zijn.

Maar zoveel aantrekkelijks zat er toch wel in haar idee, dat, ondanks het feit van de geestelijke verdeeldheid, toch in tal van gemeenten initiatieven tot stichting van dorpshuizen optraden en nog optreden. Vele van deze initiatieven hebben zich dan echter noodgedwongen toch anders ontwikkeld, dan de oorspronkelijke opzet van Mevrouw Bähler geweest is.

En over verschillende van deze nieuwe pogingen zal zij zich niet verheugd hebben, omdat zij ze als gedenatureerd moet hebben ervaren. Het verenigingsgebouw, de „lege huls”, waarin zich het verschillend gekleurde jeugd- en verenigingsleven van het dorp afspeelde, was geenszins haar ideaal! Ook hierin moet een stuk teleurstelling gelegen hebben. En ook hierin schuilt een stuk tragiek! De vraag rijst

immers: hoe is het mogelijk, dat een figuur, die zó goed op de hoogte was van de noden en behoeften der plattelandssamenleving, zo weinig oog gehad heeft voor die onmiskenbare trek, het Nederlandse geestesmerk bij uitnemendheid: de geestelijke differentiatie, die bij alle opvoedingswerk, bij alle sociaal-cultureel vormingswerk, naar voren treedt. En dan blijft eigenlijk alleen de mogelijkheid: zij heeft dit niet willen zien, niet willen aanvaarden, omdat het zozeer in strijd was met haar eigen diepste overtuiging.

Ondanks de realiteit der verscheidenheid, heeft zij de eenheid als uitgangspunt genomen. In een wereld, waarin het organisatorische overal het organische overwoekerde, heeft zij het organische gezien als het ware.

En zo is haar droom vele malen op de werkelijkheid kapot geslagen. Maar dit neemt niet weg, dat zij de droom gekend heeft, als een bezielde vrouw geleefd heeft, een leven van dienst aan de naaste, in volle overgave, met grote zelfopoffering. En hierdoor is zij toch, met alle menselijke gebreken en tekortkomingen, een voorbeeld geweest voor degenen, die na haar zullen werken aan de sociale en culturele ontwikkeling van het platteland, of dit nu in Paterswolde, in Drenthe, of ergens op de wereld zijn zal. En zo moge zij in onze herinnering blijven: Mevrouw G. Bähler-Boerma, de verpersoonlijking van een stuk maatschappelijk werk, dat — naar haar eigen woorden — niet geleerd, maar geleefd werd!

Assen Mei 1954

*Publicaties van Mevrouw G. Bähler-Boerma:*

„Maatschappelijk werk op het Platteland” in „Maatschappelijk Werk”, opstellen, aangeboden aan Emilie C. Knappert op haar zeventigste verjaardag.

Uitgave Wereldbibliotheek 1930.

„Het dorpshuis als plaatselijk centrum voor maatschappelijk werk op het platteland”, lezing gehouden voor de Ned. Bond van Volkshuizen, afgedrukt in *Volksontwikkeling*, 15e jaargang, pag. 289 e.v.